

Kompetenciák határán – Pedagógusok és gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök feladatainak vizsgálata

© SOMOGYI Ildikó

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Debrecen

ildikosomogyi@hotmail.com

Kutatásom témája egy olyan területre esett, melynek fontossága napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kap: az iskolákban előforduló problémák vizsgálatára és megoldási módjaikra. Az oktatási intézményekben egyre több probléma merül fel, melyek megoldása az iskolaigazgatókra, pedagógusokra, gyermek- és ifjúságvédelmi felelősökre, néhol iskolai szociális munkásokra vár. Kutatásom során azt kívánom vizsgálni, hogy a gyermekek körében milyen problémák merülnek fel, a problémák megoldása milyen eszközöket igényel. Megoldható-e pedagógusi módszerekkel, vagy szükséges az iskolai szociális munkás beavatkozása, esetleg külső szakembertől kell-e segítséget kérni? Például a magatartási zavar, tanulási képtelenség, tanulás zavar esetében fölvetődik a kérdés a szakemberek kompetenciájának illetékességéről. A fent vázolt probléma megoldható-e az oktatás keretein belül, vagy jóléti kérdésként határozható meg, ahol a szociális szakember eszközeire van szükség.

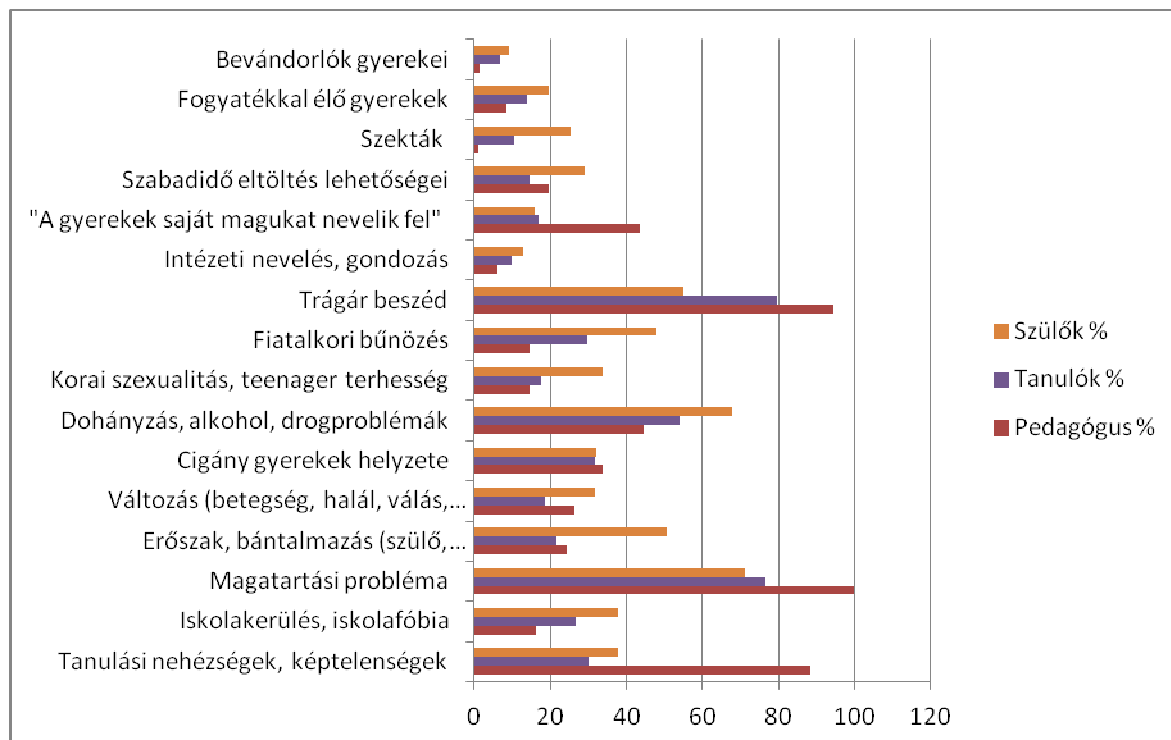
Kutatásomat tanulókkal, pedagógusokkal és szülőkkel készített kérdőíves vizsgálatra alapozom, mely 1393 tanulóval, 198 pedagógussal, valamint 1138 szülővel készült. A vizsgálat módszertanát egy adatbázis másodelemzésére alapozom. A problémák jellegét megvizsgálva az tapasztalható, hogy több esetben a problémák megoldása túlmutat a pedagógusok eszköztárán, s gyermek- és ifjúságvédelmi szakembernek, szerencsésebb esetben iskolai szociális munkásnak kell megoldania. Fontos kiemelni, hogy elengedhetetlen a szakemberek közötti kooperáció, hiszen az együttműködés meghatározza a probléma megoldásának hatékonyságát. Továbbá az sem szem elől tévesztendő, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök milyen jellegű problémákat orvosolnak, hiszen egy-egy esetben az tapasztalható, hogy a szociális szakember felé olyan igény érkezik, olyan problémát kezel, melynek megoldása inkább a pedagógus hatáskörébe tartozik (pl.: korrepetálás). Ilyen esetekben meddig terjed az egyik szakember és meddig terjed a másik szakember hatásköre?

A problémák útvesztőjében

Az oktatási intézményekben előforduló problémák széles tárházával találkozhatunk, melyek intézménytípusonként eltérőek is lehetnek. A Magyarországi Iskolai Szociális Munkások Egyesülete 2008-ban végzett kutatásában (Iskolai szociális munka és gyermekvédelem 2008 címmel, melyben 1393 tanulóval, 198 pedagógussal é 1138 szülővel készült kérdőíves adatfelvétel) rámutatott arra, hogy az iskolákban a diákok, a pedagógusok és a szülők megítélése alapján milyen problémák vannak jelen és mekkora arányban. A kérdőíves vizsgálat adataiból kiderül, hogy kiemelkedő jelentőséget tulajdonít mindhárom vizsgálati célcsoport a magatartási problémának, a trágár beszédnek, a tanulási nehézségeknek valamint a dohányzás-, alkohol- és drogproblémáknak, és a három kiemelendő problémához viszonyítva kevesebben gondolják megoldásra váró kérdésnek a szekták, a bevándorló gyerekek, valamint az

intézeti gondozás kérdését (Jankó, é.n.). A problémák jellegén elgondolkodva nehéz megválaszolni azt a kérdést, hogy a megoldás kinek a feladatkörébe tartozik, mely szakember kompetenciatartománya teszi lehetővé a megoldást és mik a megoldásra szánt eszközök.

A problémák megoszlásának aránya

A problémák ok-okozati összefüggéseit vizsgálva érthetjük meg, hogy miért nehéz meghatározni a szakemberek kompetenciahatárát. Ha a problémákat megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy nem lehet egyetlen probléma megoldását sem csak a pedagógusokra, vagy csak a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősökre, iskolai szociális munkásokra hárítani. Az orvoslásra váró problémák komplexen jelentkeznek, melyeknek megoldása a legtöbb esetben túlmutat a pedagógus hatáskörén. A vizsgálat során érdemes szemügyre venni, hogy a fellépő nehézségek mennyiben az oktatáspolitikában várnak megoldásra, mennyiben a gyermekvédelemben, és mennyiben más segítő szakmában. A komplexitás miatt a válasz talán úgy határozható meg, hogy a szakmák kooperációjának segítségével valósulhatna meg hatékony problémamegoldás (Jankó, 2010; Varga, 2012).

Néhány problémát alaposabban vizsgálva érthető meg a komplexitás. A kérdőíves vizsgálatból mindhárom vizsgálati célcsoport – diákok, a szülők és a pedagógusok – meghatározása alapján kiemelendő gond a tanulási zavar, a tanulási nehézség. Mi állhat a probléma háttérében és kinek kell megoldani ezeket? A pedagógus feladata ez valójában? Ha a háttérben készségek (olvasási készség, írás készség) elsajátításának hiánya áll, amely nem párosul semmilyen más háttértényezővel, akkor megítélésem szerint a probléma megoldása a pedagógus feladata. Ő az, aki a család után a legtöbb időt tölti a gyermekkel, így személyének nagyon fontos szerepe van a problémák korai felismerésében, s a jelzőrendszer tagjaként fontos az idejében érkező jelzés, hiszen csak ebben az esetben van lehetőség az okok

mielőbbi feltérképezésére, megoldási módok keresésére és a probléma megoldására (N. Kollár, 2004).

A megoldás a legtöbb esetben nem ennyire egyértelmű, ugyanis a problémák háttérben mélyebben gyökerező okok húzódnak meg. Itt meg kell említenünk többek között az iskolai hatástényezőket, szocializációs különbségeket, strukturális tényezőket. Az iskolai hatástényező mellé sorolható az iskolák közötti oktatás minősége, a nem a gyermekek igényeihez alkalmazkodó pedagógiai módszerek. Ezen problémák megoldása nem egyetlen pedagógus feladata. Úgy vélem, hogy az oktatáspolitikai kérdéskörébe tartozó feladatok külső segítség nélkül alig orvosolhatóak. A forráshiány sajnos minden kérdésre rányomja a bélyegét. Az oktatáspolitikai fő célja és feladata, hogy esélyegyenlőségre törekvés, a társadalmi kohézió erősítése, az oktatás minőségének javítása stb. Az oktatáspolitikai céljait és feladatait nézve látható, hogy egyedül egyetlen pedagógus sem képes kompenzálni az ebből származó hátrányokat. Az oktatás reformjára van szükség, mely tőkeinjekció nélkül kivitelezhetetlen (Krémer, 2009).

A szocializációs különbségek, otthoni tényezők fontos szerepet játszanak a kialakult problémákban. Ha a tanulási nehézséget, tanulási zavart vesszük figyelembe, akkor a kompetencia vizsgálat, valamint az oktatáspolitikai szerepének vizsgálata után szükséges szemügyre venni, hogy a szociális hátrányok miként jelennek meg, hogyan lehet őket kompenzálni, vagy a problémát szinten tartani, esetleg hogyan lehet megoldani. Egyértelműnek látszik, hogy a pedagógus ezekben a kérdésekben már nem kompetens, ezért a probléma megoldásában a szociális segítő szakember szakértelmére van szükség. Ha nem biztosítanak a diákoknak megfelelő körülmény a tanulásra (a felszerelés, a tárgyi eszközök hiánya, fiziológiai szükségletek kielégítetlensége), akkor minden erőfeszítés ellenére sem tudunk olyan megoldást ajánlani, mely ezeket a hátrányokat kompenzálni tudná. Tehát a jóléti problémák azok a problémák, amelyek sem a pedagógus, sem a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős nem tud megoldani, vagy csak ritka esetben. Ezekben az esetekben van szükség külső segítségre, más szakemberek multidiszciplináris tudására (Krémer, 2009; Jankó, 2010).

Kinek kell a problémát megoldani? A pedagógusoknak, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöknek, vagy az iskolai szociális munkásoknak? Milyen problémákat képesek orvosolni a szakemberek? Már többen megfogalmazták, hogy a problémák halmozottan jelentkeznek az oktatási intézményekben, melyek megoldása már a pedagógusi eszköztárat kimeríti. Vizsgálatok támasztják alá ezeket a tényeket. Az oktatási intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket neveztek ki, hogy a pillanatnyi megoldásra váró kérdésekben megoldást keressenek (Jankó, 2010). Napjainkban a Köznevelésről szóló 1993. évi LXXIX. törvény rendelkezik arról, hogy az oktatási intézményekben (általános iskolákban, középiskolákban és kollégiumokban) gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket kell alkalmazni. Feladataik közé tartozik többek között a gyermek veszélyeztetettségének felismerése, megelőzése, segíti a pedagógusokat a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladataik ellátásában, esetkonferencián való részvétel, jelzőrendszeri tagként a gyermek veszélyeztetettsége esetén jelzési kötelezettség a gyermekjóléti szolgálat felé stb. A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök a legtöbb esetben úgy látják el a tevékenységüket, hogy mindemellett még pedagógusi feladataiknak is eleget kell tenni, hiszen a többség órakedvezmény keretében látja el a feladatát. Emellett a megoldási mód mellett is lehet érveket és ellenérveket hozni. Elsősorban meg kell említeni, hogy az egyik ellenérv az, hogy a diákok önszántukból ritkán keresik fel a problémájukkal a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket, hiszen fennáll

egy tanár-diák hierarchikus kapcsolat, mely nagyban befolyásolja a segítői folyamat minőségét. Ha konkrétan szeretnénk fogalmazni, akkor az feltételezhető, hogy negatív érzéssel tölti el a gyermeket, ha a pedagógus – gyermek- és ifjúságvédelmi felelőstől kell segítséget kérni, fél attól, hogy a tanórai tanár-diák viszonyban negatív megítélése lesz. Előfordul sok olyan eset is, amikor a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős személyét a diákok nem ismerik; ennek egyik oka lehet a tájékoztatás hiánya. Több gyermek- és ifjúságvédelmi felelőssel kapcsolatot tartva azt tapasztaltam, hogy a feladatkörrel járó dokumentáció nagyon sok időt von el a szakembertől, így kevés ideje marad a tevékenységi körben meghatározott feladatokra. Az iskolában alkalmazott segítő mellett pozitív érvek is sorolhatóak. Elsősorban az, hogy a szakember a diákokkal közvetlen kapcsolatot tud kialakítani, hiszen az iskola épületében dolgozik. A pedagógusok és saját tapasztalatai alapján információval rendelkezik a diákokról, a problémákról (Jankó, 2009; Pataki, é.n.; Szüdi, é.n.). Az érveket és az ellenérveket figyelembe véve összességében az mondható el a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkájáról, hogy a lehetőségeikhez mérve olyan cselekedeteket visznek véghez, melyek példaértékűek. Úgy gondolom, hogy joggal nevezhetjük őket az iskolai szociális munka „úttörőinek”.

Napjainkban kutatások támasztják alá, hogy az oktatási intézményekben felmerülő problémák kezelésére egy új rendszert kellene integrálni: az iskolai szociális munkát. Fontosságát többen hangsúlyozzák, mely több okra vezethető vissza. A szolgáltatást törvény még nem szabályozza, de hosszas lobbizás eredményeként egy új szakma születésének lehetünk szemlélői. A 1430/2011 Kormány Határozat A Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia intézkedési terve rendelkezik az iskolai szociális munka bevezetéséről, melyet úgy határoz meg, hogy 2013 decemberéig ki kell dolgozni az iskolai szociális munka rendszerét, s a gyermekjóléti alapellátások közé kell integrálni. Az iskolai szociális munka integrációs kérdésével kapcsolatban fölmerülnek kétségek, javaslatok, de jelen tanulmánynak nem célja e kérdések vizsgálata. Az iskolai szociális munkás alkalmazása lehetővé tenné, hogy a pedagógusok ne legyenek akadályoztatva alapfeladataik ellátásában, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkáját hatékonyabbá tudná tenni, ha nem órákedvezményrel dolgozna, hanem egy önálló státusz keretében. Fontos megemlíteni, hogy elengedhetetlen lenne az, hogy az iskolai szociális munkás személye független legyen a tantestülettől, ne lásson el pedagógusi feladatokat. Az iskolai szociális munka a szakma eszköztárával nagyon sok esetben hatékonyan tudna fellépni. Példaként említhető a diákokat ért változások, a fogyatékkal élő tanulók, az erőszak bántalmazás kérdésében stb. (Jankó, 2008; Gergál & Máté, 2008) Fontos megemlíteni, hogy az iskolai szociális munkások is csak azokban a kérdéskörökben tudnak megoldást keresni, amelyek az iskola falain belül jönnek létre. Az iskolán kívüli egyenlőtlenségek kezelésében már külső szakember bevonása szükséges. Az iskolai szociális munkások professzionális szakemberek, akik multidiszciplináris tudással kezelik a problémákat.

Konklúzió

Látható, hogy az oktatási intézményekben felmerülő problémák megoldása nem egyszerű feladat. Minden felmerülő probléma esetében meg kell vizsgálni, hogy milyen „háttér információval” rendelkezünk, milyen eszközök állnak rendelkezésünkre, figyelembe kell venni a hatékony problémamegoldás lehetőségeit, esélyeit, veszélyeit egyaránt.

A szakemberek kompetenciáinak határait álláspontom szerint nem lehet élesen megrajzolni, hiszen, ahogy már korábban is volt utalás rá, az iskolában dolgozó szakemberek közötti kooperáció nagyban elősegíti a probléma észlelését, a megoldások keresését, és a problémák megoldását egyaránt. Ahogy az élet nagyon sok területén, így az iskolában felmerülő gondok orvoslása során a kulcsgondolat az együttműködés. Továbbá azt sem szabad elfeledni, hogy a szakemberek csak az iskola falai között létrejövő egyenlőtlenségeket tudják kezelni, az iskola falain kívül létrejötték esetében már egyre kevésbé használhatóak az eszközök. Az oktatáspolitikai nem megfelelő működésére, a szociális problémák által generált nehézségekre nem tud megoldást nyújtani (vagy csak nagyon ritkán) sem a pedagógus, sem a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, sem az iskolai szociális munkás.

Mindenképpen fontos lenne az iskolai szociális munka bevezetése a segítő szakmák körébe, hiszen a jelenlegi keretek között működő gyermek- és ifjúságvédelem bizonytalan ideig képes ellátni az egyre magasabb számú probléma megoldását. A szakma létrejöttével hatékonyabban lehetne kezelni a problémákat; természetesen ez csak akkor valósulhatna meg, ha a működési keretek reálisan kerülnek meghatározásra. Remélhetőleg erre már nem kell sokat várnunk.

Irodalomjegyzék

1993. évi LXXIX. törvény a Közoktatásról.

GERGÁL Tímea, & MÁTÉ Zsolt (2008): A „Pécsi Modell”. *Háló*, 14 (3), 10-13.

JANKÓ Judit (2008): 100 éves múlt, mai magyar jelen. *Háló*, 14 (3), 5-6.

JANKÓ Judit (2009): Az iskolai szociális munka múltja, jelene és jövője. In: Petróczi Erzsébet (szerk.): *Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai. Bátorító nevelés – gyógypedagógia – gyermekvédelem – iskolai szociális munka – pszichoterápia* (pp 180-187.). Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

JANKÓ Judit (2010): Iskolai szociális munkás hálózat – egy lehetséges modell általános iskolákban. *Fordulópont*, 12 (1), 39-46.

JANKÓ Judit (é.n.): *Gyermekvédelem és iskolai szociális munka*. <http://mizme.hu/index.php?oldal=letoltheto-anyagok> [2012.12.14.]

KRÉMER Balázs (2009): *Bevezetés a szociálpolitikába*. Budapest: Napvilág.

N. KOLLÁR Katalin (2004): Társas kapcsolatok, személyközi vonzalom és a csoportfolyamatok. In N. Kollár Katalin, & Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak* (pp. 277-309). Budapest: Osiris.

PATAKI Éva (é.n.): „Az iskolai erőszakról és az iskolai erőszakot csökkentő megoldásokról” – a Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása. http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/2009_a_szocialis_gyermekjoleti_es_gyermekvedelmi_munkakorok_kepesitesi_eloirasai_ugyeben.pdf [2012.12.14.]

SZÜDI János (é.n.): *A közoktatás és a gyermekvédelem*. <http://drszudi.hu/2010/06/a-kozoktatasi-es-a-gyermekvedelem/> [2012.12.14.]

VARGA Aranka (2012): *Gyermekvédelem és iskola*. Pécs: PTE BTK Oktatáskutató Központ. Virágmandula Kft.